

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Systems of States

Pijpers, A.E.

Citation

Pijpers, A. E. (1979). Systems of States. *Acta Politica*, 14: 1979(3), 410-414. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452031>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452031>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

varing had, heb ik voortdurend moeten uitleggen wat bepaalde items nu in de praktijk waren, regelingen of beschikking. Medeverantwortelijkheid voor genoemde publicatie durfde ik niet aan, omdat de uit het materiaal getrokken conclusies geen recht deden aan de mogelijke verklaringen voor gevonden relaties. Eenzelfde gevoel als ik toen had, bekruipt me bij deze publicatie. Hoewel een der onderzoekers enkele jaren ervaring bij een stedenbouwkundig bureau heeft opgedaan, vraag ik mij toch af, of de resultaten niet teveel gepresenteerd zijn vanuit theoretische modellen, die de onderzoekers in hun hoofd hadden. Het artikel van Keijzers bevestigt mij in deze indruk. Het is daarom extra jammer, dat de onderzoekers het concept-rapport niet met betrokken ambtenaren van verschillende bestuurlagen hebben doorgesproken.

P. Porrey

Martin Wight (ed. and introd. Hedley Bull), *Systems of States*, Leicester (Leicester University Press), 1977, -232 pp., £ 7.00.

Martin Wight (ed. Hedley Bull, Carsten Holbraad), *Power Politics*, Leicester (Leicester University Press), 1978, -317 pp., £ 7.50.

In de academische literatuur over de internationale en buitenlandse politiek nemen de Amerikaanse bijdragen, zeker in kwantitatief opzicht, een overheersende positie in. Hierdoor dreigt wel eens te worden vergeten dat niet alle engelstalige literatuur in dit vakgebied van Amerikaanse herkomst is, en dat ook niet alle engelstalige literatuur gemodelleerd is naar een van de toonaangevende Amerikaanse benaderingen. Met name de Britse beoefening van de wetenschap der internationale politiek onderscheidt zich in een aantal opzichten van de Amerikaanse. Zo hebben enkele vooraanstaande leden van het eormalige British Committee on the Theory of International Politics in 1966 een bundel uitgegeven waarin ze verklaren dat de Engelsen eerder de historische, normatieve, filosofische, en 'fundamentele' aspecten van de internationale politiek bestuderen dan de actuele, wetenschappelijke, methodologische, en beleidsmatige kant van de zaak.¹ Opvallend is ook de kritiek die soms van Engelse zijde wordt geleverd op de Amerikaanse aanpak van de internationale betrekkingen. De Londense professor F. S. Northedge heeft niet zo lang geleden bijvoorbeeld de studie van de transnationale politiek getypeerd als een Amerikaanse illusie over de gunstige uitwerking van grensoverschrijdend verkeer op de inrichting van staat en internationale samenleving.² De meest uitgesproken vertegenwoordiger van deze Britse traditie was ongetwijfeld Martin Wight. Teneinde zijn hier te bespreken werk in het juiste daglicht te stellen kan een korte biografische notitie geen kwaad.

Martin Wight (1913-1972) genoot een opleiding als historicus te Oxford, werkte na de oorlog aanvankelijk voor het Royal Institute of International Affairs, was vervolgens als lector in de internationale betrekkingen verbonden aan de London School of Economics and Political Science, en vanaf 1961 als hoogleraar geschiedenis aan de splinternieuwe University of Sussex. Op deze universiteit was hij tevens dekaan van de School of European Studies; een enigszins verrassende positie voor iemand die liever colleges gaf over de Perzische oorlogen of over Dante dan over de perikelen van de jonge Europese gemeenschap. Wight's visie op de internationale politiek was sterk beïnvloed door zijn persoonlijke opvattingen op godsdienstig en ethisch gebied. Als toegewijd christen meende hij geen hoop te mogen

hebben op verbetering van en vooruitgang in de wereld. Christelijke doctrines die daar anders over leren wees hij als verbasteringen van de hand. Met name in de sfeer van de internationale politiek achtte Wight geen enkele wezenlijke vooruitgang mogelijk. Bij ontstentenis van zoiets als een wereldregering — en over de ontwikkeling daarvan koesterde Wight geen illusies — behoren oorlogen volgens hem tot het normale internationale gedragspatroon, ze zijn welbeschouwd even onvermijdelijk als eb of vloed. Bepaalde oorlogen kunnen misschien voorkomen worden, maar uiteindelijk is de internationale samenleving gedoemd om gebukt te blijven, zo niet te bezwijken, onder het geweld van steeds omvangrijker wordende vernietigingsoorlogen. Wat dit betreft, zo heeft Wight geopperd, stemt de 'occult and terrible law of the violent destruction of the human species' van de reactionaire Franse diplomaatschrijver François de Maistre beter met de werkelijkheid overeen dan de speculaties van allerlei montere vooruitgangsfilosofen.³

Wight's religieus geïnspireerde, uitermate pessimistische kijk op de wereld bracht hem ertoe om consequent elke vorm van militaire dienst, ook tijdens de Tweede Wereldoorlog, te weigeren — vechten heeft immers geen zin —, maar ook in het wetenschappelijke vlak heeft zijn fatalistisch aandoende wereldbeschouwing doorgewerkt, zij het indirect. Aangezien Wight oorlog als een integraal onderdeel van het internationaal systeem beschouwde, toonde hij de grootst mogelijke scepsis ten aanzien van theorieën waarin oorlog als een ontsporing van het normale patroon wordt beschouwd, of waarin allerlei maatschappelijke ontwikkelingen worden opgevoerd die de kansen op oorlog wezenlijk zouden verkleinen. Noch wetenschappelijke vooruitgang, noch de enorme groei van verkeers- en communicatiemiddelen, noch ook de expansie van democratie of publieke opinie zijn volgens Wight bij machte de internationale politiek in fundamenteel opzicht te transformeren. Evenmin heeft de aanwezigheid van kernwapens wat dit betreft principiële veranderingen teweeg gebracht. In een nucleaire wereld duiken weliswaar alternatieve vormen van conflict op (zoals guerilla- en propaganda-oorlogen), maar, zo stelt Wight: '... every great power, both government and people, fears atomic warfare less than it fears the consequences of not using it in certain circumstances against the potential enemy' (*Power Politics*, p. 142). Nog afgezien van het feit dat de alternatieve conflictvormen tussen nucleair bewapende mogendheden niet nieuw zijn, acht Wight dus ook het kernwapen zelf 'bruikbaar' en als zodanig niet revolutionair. Wight's perceptie van de internationale politiek als een soort eeuwigdurende getijdebeweging stelde hem in staat om talrijke parallellen te trekken tussen ontwikkelingen vroeger en ontwikkelingen nu. De verdeling van de wereld in invloedssferen bijvoorbeeld, de collectieve veiligheidsgedachte, topconferenties, congresdiplomatie, en wapenwedlopen zijn, zoals hij in *Systems of States* en *Power Politics* aantoonde, regelmatig terugkerende verschijnselen in het internationale bestel, en niet zoals sommige auteurs wel eens beweren, specifieke kenmerken van het hedendaagse tijdvak. Ook transnationale conflicten, 'linkages', en wat wel genoemd wordt 'protracted warfare' behoren volgens Wight tot de standaarduitrusting van de internationale politiek der mogendheden. Wat dit betreft is hij beslist even bij de tijd als de uitvinders van allerlei nieuwe paradigma's, zonder ondertussen in hun modieuze jargon verzeild te raken. Wight weet zijn betoog met veel lezenswaardige historische excursies op te bouwen; geconstateerd mag worden dat zijn conservatieve interpretatie van de internationale politiek in combinatie met zijn indrukwekkende historische kennis een waardevolle bijdrage levert tot de *geschiedenis* van het (westerse) internationale systeem.

In *theoretisch* en *methodologisch* opzicht heeft zijn ethisch getinte wereldbeschouwing echter een minder gunstige uitwerking gehad. Volgens Wight ligt er aan de internationale politiek een morele problematiek ten grondslag die in de theorievorming verdisconteerd dient te worden. Hierdoor krijgt de wat hij noemde 'international theory' automatisch een sterk speculatieve inslag, en hij rekende de theorie der internationale betrekkingen dan ook eerder tot het domein van de filosofie dan tot de actieradius van de wetenschap. Zijns inziens verdraagt de aard van de internationale politiek zich niet met een natuurwetenschappelijke onderzoeksmentaliteit. Wight had bijgevolg een hartgrondige hekel aan de behavioristische benaderingen der internationale politiek, zoals de spel-, besluitvormings-, en systeemtheorie. Hij nam deze benaderingen niet serieus, bestudeerde ze nauwelijks, en wensde ook niet in debat te treden met de aanhangers ervan.⁴ Naar mijn mening is Wight wat dit aangaat de perken van het academisch fatsoen wel enigszins te buiten gegaan.

In één opzicht heeft zijn filosofische instelling ook in het theoretische vlak voordeel opgeleverd. Omdat hij nadrukkelijk aansluiting zocht bij de traditie der politieke filosofie trachtte Wight waar mogelijk de bronnen van zijn eigen ideeën te vinden in het werk van oude meesters. Veelzeggend is dat hij het gehele gedachtengoed over de internationale politiek opdeelde naar de namen van drie vooraanstaande denkers uit het verleden: Machiavelli, Hugo de Groot, en Kant, die respectievelijk de realistische, rationalistische, en revolutionaire denktradities vertegenwoordigen. Men is geneigd om Wight bij de realistische traditie in te delen, maar zelf voelde hij meer voor een eclectische benadering: elk van de drie stromingen heeft z'n verdiensten, en die kunnen het beste in een voortdurende onderlinge confrontatie tot hun recht komen.⁵ Ook vanwege het feit dat Wight morele overwegingen in zijn theorievorming betreft kan hij niet als een uitgesproken realist bestempeld worden.

Eenvoudig vond hij het overigens niet om ideeën te putten uit het werk van de politieke filosofen, omdat deze zich betrekkelijk weinig hebben beziggehouden met internationale vraagstukken. 'It is clear (...) that international theory, or what there is of it, is scattered, unsystematic, and mostly inaccessible to the layman', klaagde hij in zijn essay 'Why is there no International Theory?'.⁶ Sterker nog: '... it can be argued that international theory is marked, not only by paucity but also by intellectual and moral poverty'. Wight verklaarde deze armoede in het denken over de internationale politiek uit de diepewortelde preoccupatie met de binnenlandse aspecten van de staat, en uit het vooruitgangsoptimisme van veel politieke filosofen. Dat optimisme verhinderde een juiste visie op de internationale werkelijkheid. Niettemin wenste Wight toch koers te houden op de denkbeelden van figuren als Machiavelli, Hugo de Groot, of Kant, en hij weet ook interessante verbanden te leggen tussen zijn eigen opvattingen en de ideeën van bekende en minder bekende auteurs uit het verleden. Zo traceert hij in de twee ter tafel liggende boeken de ontwikkeling van ideeën over internationale gelijkheid en stratificatie, over 'sea power' en 'land power', over het machtsevenwicht, over wapenwedlopen, en niet te vergeten over het staten-systeem. Met andere woorden, en dat bedoelde ik met het zojuist genoemde voordeel, dankzij Wight's filosofische instelling beschikken wij met deze twee boeken over een welkome aanvulling op de literatuur der internationale *ideeëngeschiedenis*. Maar zijn behoudzuchtige wetenschapsopvattingen hebben een nadelige uitwerking gehad op de theoretische diepgang en systematiek van zijn werk. Ik zal dat met een paar voorbeelden trachten

aan te tonen.

In *Power Politics* — een titel die overigens niet vertaald moet worden als machts-politiek maar als de politiek tussen mogendheden — introduceert Wight een typologie van dominante, grote, wereld-, en kleine mogendheden. Hij beschrijft aan de hand van voorbeelden hoe grote mogendheden klein worden (en vice versa) en hij constateert onder meer dat 'Every dominant power aspires, by giving political unification to the whole of international society, to become a universal empire' (p. 37), of dat 'a former dominant power tends to sink into dependence upon its supplanter' (p. 127), maar de lezer krijgt nauwelijks antwoord op de vraag *waarom* zich zulke interessante ontwikkelingstendenzen voordoen.

Soms leidt zijn impressionistische aanpak tot tegenstrijdigheden. 'It is the nature of powers to expand' schrijft hij (p. 144), maar verderop (p. 152) beweert hij dat 'moral limitation' toch paal en perk kan stellen aan de 'general rule of tenacity of territorial possession'. Vooral als landen zich veilig voelen kunnen zij zich moreel verantwoord gedrag veroorloven (p. 292) en zullen zij hun expansiedrift bedwingen of zelfs grondgebied afstaan. De expansieregel die Wight formuleert is dus bepaald niet zo algemeen als hij zelf zegt. Elders poneert hij de 'general rule that when powers are territorial neighbours they are hostile' (p. 157), om vervolgens weer een uitzondering te maken voor landen die in een dunbevolkt en woestijnachtig gebied aan elkaar grenzen. Deze uitzondering gaat echter niet op voor het conflict tussen Sowjet-Unie en China, of dat tussen Chili en Argentinië, om maar eens wat te noemen. Kennis van de integratie-theorie had hier wat meer systematiek in zijn betoog kunnen aanbrengen, en hem bijvoorbeeld kunnen leren dat er bij de vorming van pluralistische veiligheidsgemeenschappen wel wat meer factoren een rol spelen dan de natuurlijke gesteldheid of bevolkingsdichtheid van het grensgebied tussen twee landen. Evenzo hadden de hoofdstukken over bondsgenootschappen of wapenloop kunnen profiteren van de inzichten uit de versmade behavioristische vakliteratuur.

Typerend voor Wight's theoretisch niveau is het regelmatige gebruik van typologieën en definities — zijn neiging om de internationale politiek in vakjes op te delen. We zagen reeds dat Wight een nogal plichtmatige typologie van mogendheden hanteert. In dezelfde geest onderscheidt hij ook soorten oorlogen, allianties, bufferstaten e.d. Ontwikkelingsprocessen zijn bij hem verschuivingen van een land of een toestand van het ene in het andere vakje. Dit blijkt wel in het bijzonder uit zijn verhandeling over de vorming en ontwikkeling van statensystemen in *Systems of States*. 'Definitions and limitations' luidt de veelzeggende aanhef aan het begin van dit boek waarin de auteur het oude Griekse en het moderne westerse systeem behandelt. Ik zal mijn bespreking beperken tot de laatste variant.

Volgens Wight is er niet altijd sprake geweest van een internationaal systeem zoals wij dat tegenwoordig kennen. Een internationale configuratie moet aan een aantal voorwaarden voldoen om een staten-systeem genoemd te kunnen worden. Zo achtte hij het Europese statensysteem als zodanig ingericht toen het de volgende kenmerken vertoonde (p. 129): 1. de aanwezigheid van een aantal soevereine staten, 2. wederzijdse erkenning, 3. een vastgestelde hiërarchie, 4. het vermogen tot regelmatige communicatie, 5. een wettelijk raamwerk, 6. middelen tot bescherming van gemeenschappelijke belangen. Wight staat uitvoerig stil bij de geografische en chronologische begrenzingen van het westerse internationale systeem. In feite vormen de hoofdstukken daarover het voornaamste gedeelte van zijn betoog. Hoorde Turkije er wel of niet bij? Had het systeem van meet af aan wereldwijde

dimensies? Vragen dunkt me die misschien goed zijn voor juridische haarklove-rijen (dat blijkt dan ook), maar die uit theoretisch oogpunt toch weinig betekenis hebben. Dat geldt ook voor de afbakening naar tijd van de westerse staten-systemen. 'The simplest speculation about the origins of the Western states-system is about the question as to when it can be deemed to have come into existence' (p. 110). Dat kan inderdaad de meest simpele speculatie zijn, maar zo'n wanneer-vraag werpt op zich weinig licht op de toch veel intrigerender waarom-vraag die de auteur echter niet stelt.

Wight wenst, anders dan menig vakgenoot, de Vrede van Münster en Osnabrück (1648) niet als begindatum van het westerse systeem te beschouwen. 'At Westphalia the states-system does not come into existence: it comes of age' (p. 152) meent hij. Volgens hem komt het moderne staten-systeem al aan het eind van de 15-de eeuw tot ontwikkeling; voor die tijd bestond er in Europa een door de kerk gedomineerd christelijk gemenebest. Wight draagt ongetwijfeld sterke argumenten aan voor de keuze van deze begindatum, maar ook zijn incisie blijft onbevredigend. Vormt de Honderdjarige Oorlog tussen de twee belangrijkste leden van het christelijk gemenebest niet een even markant inter-statelijk conflict als de latere oorlogen in het moderne systeem? Wight leunt te veel op de formele criteria uit de klassieke politieke en juridische literatuur, en ziet bijgevolg over het hoofd dat de vorming van staten en staten-systeem een continu, zich over eeuwen uitstrekkend, ontwikkelingsproces is zonder duidelijke begin- of eindjaartallen. En, als hij een wat minder formalistisch perspectief had gekozen dan had hij kunnen inzien dat de relatief gepacificeerde staten zelf de uitkomsten vormen van internationale conflicten, en dat er dus wel degelijk een zekere vooruitgang valt waar te nemen in het internationale milieu.

Het zal duidelijk zijn geworden: de kracht van Martin Wight schuilt niet in zijn theoretisch vernuft, maar in zijn opleiding als historicus. Zijn boeken vormen een leerzame en gedegen kennisbron voor diplomatieke verwickelingen uit het verleden. In het onderwijs kunnen ze vermoedelijk goede diensten bewijzen naast werken van meer theoretische aard.

Alfred Pijpers

Noten

1. Herbert Butterfield, Martin Wight (eds.), *Diplomatic Investigations*, London 1966, p. 12.
2. F. S. Northedge, 'Transnationalism: the American Illusion', *Millenium*, Vol. V, no. 1 (1976), pp. 21-27.
3. Marting Wight, 'Why is there no International Theory?', in *Diplomatic Investigations*, pp. 33, 34.
4. Hedley Bull, 'Martin Wight and the Theory of International Relations', *British Journal of International Studies*, Vol. II, no. 2 (1976), p. 104.
5. Zie Hedley Bull, *ibid.* Voorts Brian Porter, 'Patterns of Thought and Practice: Martin Wight's 'International Theory'', in: Michael Donelan (ed.), *The Reason of States*, London 1978, pp. 64-74.
6. Martin Wight, *op. cit.*, p. 20.

Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa, uitgave nr. 115 van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag 1976.

Over de Slotacte van Helsinki is reeds zeer veel geschreven. Terecht, omdat met dit document een poging is gedaan om een aantal regelingen vast te leggen ten aanzien van de verhoudingen in Europa, een werelddeel dat — zoals bekend — vol spanningen en tegenstellingen zit die mogelijkheden inhouden voor conflictsituaties en voor gewapend optreden.

Naast de vele artikelen, brochures en boeken die zijn geschreven over de 'CVSE' (Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa) heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken het nuttig geacht een uitgave te doen verschijnen waarin uitvoerig wordt ingegaan op het verloop van de conferentie en op haar resultaten. In een voorwoord geeft de toenmalige minister van der Stoel twee redenen aan voor het publiceren van dit 444 bladzijden tellende boek, namelijk ten eerste om de ruime ervaringen die bij de onderhandelingen zijn opgedaan te verspreiden onder een grotere kring van belangstellenden, en ten tweede om uitleg en commentaar te geven op de Slotacte.

Aan insiders is bekend dat dit boek goeddeels is geschreven door dr. N. H. Biegan, ambtenaar bij Buitenlandse Zaken, thans werkzaam in Brussel, die nauw betrokken is geweest bij alle discussies rondom het tot stand komen van de Slotacte. Het boek is dan ook een uiterst deskundige en zakelijke beschrijving van het verloop van de onderhandelingen, terwijl ook de commentaren zeer evenwichtig en 'to-the-point' zijn. Aldus kan over deze uitgave van Buitenlandse Zaken worden gesproken als een standaardwerk of handleiding, welke een ieder die zich wil verdiepen in CVSE-aangelegenheden bij de hand dient te hebben.

In het voorwoord schrijft Van der Stoel dat hij van mening is dat bij de Oost-West verhoudingen een zekere mate van verdraagzaamheid in acht zal moeten worden genomen, 'ook op ideologisch gebied'. Willen wij de ontspanning bevorderen dan zullen wij moeten streven naar gerechtigheid en naar wederzijdse openheid, welke uitgangspunten onontbeerlijk zijn voor een harmonische ontwikkeling van de internationale verhoudingen.

Het boek geeft een overzicht van de voorgeschiedenis van CVSE die eigenlijk begint in 1954 met een voorstel van Molotov, de Russische minister van Buitenlandse Zaken. Dan volgen de voorbereidende besprekingen, afgekort tot MPT (Multilateral Preparatory Talks) in 1972 en 1973, resulterend in een afspraak voor een conferentie in drie fasen: Helsinki - Geneve - Helsinki.

De inhoudelijk belangrijkste fase werd gevormd door de onderhandelingen van de deskundigen in Geneve van september 1973 tot zomer 1975, waarna de laatste fase slechts enkele dagen duurde en bestond uit het ondertekenen van de Slotakte door alle staatshoofden of regeringsleiders persoonlijk, en de daarbij behorende redevoeringen.

Bijzondere aandacht verdienen de twee laatste hoofdstukken, welke handelen over de toepassing van de Slotakte en de analyse ervan. Deze hoofdstukken verschaffen veel zakelijke informatie maar onthouden zich van politiserende commentaren (hetgeen in een officiële uitgave van de overheid mag worden verwacht). Een uitgebreide verhandeling over bijvoorbeeld de politieke betekenis van de opname van de mensenrechten in de slotakte treft men niet aan.

In de uitgebreide bijlagen (259 blz.) vindt men het meest relevante documentatie-